

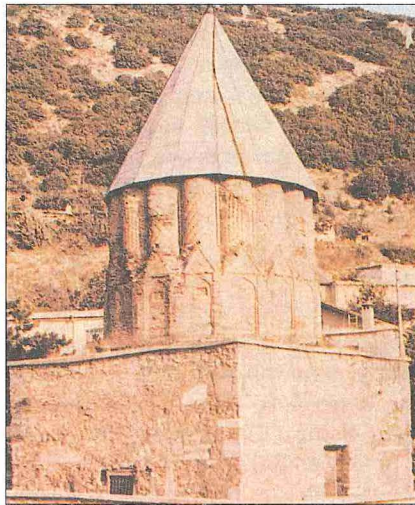
melen Hz. Peygamber soyundan olduğunu gösterir. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan ve Selçuklu ağaç işçiliğinin güzel örneklerinden olan sandukasının üzerindeki kitâbeye göre babası Selçuklu devlet adamlarından Mesud Paşa olup dedesinin adı Mahmud'dur. Onun Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin amcasının oğlu olduğu şeklindeki rivayeti doğrulayacak bir kanıt bulunamamıştır. Ancak Necmeddin Ahmed (ö. 649/1251) adlı bir kardeşi olduğu bilinmektedir. Mahmûd-ı Hayrânî'nin Baba İlyas ve Hacı Bektaş ile münasebet içinde bulunduğu bakılarak bu çevrelere mensup olduğu söylenebilir. XV. yüzyılın son çeyreğinde kaleme alınan Ebûlhayr Rûmî'nin *Saltuknâme*'sinde, onun Hayrânî nisbesini almasıyla "hayret" makamında temkin sahibi bir sûfi olması arasındaki ilgiyi açıklayan şu olay anlatılmaktadır: Bir velîler meclisinde Ahmed Fakih, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî ve Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî'yi göremeyince etrafındakilere böyle bir mecliste onların niçin hazır bulunmadığını sorar. Sarı Saltuk Mevlânâ'nın âşık, Seyyid Mahmûd'un hayret sahibi (hayran) olduğunu, bu sebeple akıllılar meclisinde yer almadıklarını söyler.

Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbü'l-Ârifîn*'inden Mahmûd-ı Hayrânî'nin çağdaşı Mevlânâ ile samimi bir ilişki içinde olduğu anlaşılmaktadır. Eflâkî'nin anlattığına göre Mevlâna, Konya'ya gelip kendisini ziyaret eden Akşehirli Şeyh Sinâneddin Külâhdûz'a Mahmûd-ı Hayrânî'yi sorar, o da, "Onu tüyleri birbirine karışmış bir tilki gibi bir köşede oturmuş ve sizin âleminize karşı tamamıyla gözlerini kapamış bir halde buldum" karşılığını verir. Bu cevap üzerine Mevlânâ sadece gülümser. Sinâneddin Akşehir'e gittiğinde çarşıda Mahmûd-ı Hayrânî'yi murakabe halinde bulur ve yanına oturur. Mahmûd-ı Hayrânî hafifçe gözlerini açarak ona, "Ey Şeyh Sinâneddin! Eğer biz başların başı ve hür insanların reislerinin sultanı zamanında bir tilki olursak canımıza minnet" diye bağırır. Bunun üzerine Sinâneddin Külâhdûz elini ayağını öperek onun gönlünü alır, Konya'ya gittiğinde Mevlânâ'yı tekrar ziyaret eder. Mevlânâ ona, "Dünyada kalbi aydın kimseler çoktur" der ve şu beyitleri okur: "Eğer o mecnun sağ ise söyle gelsin, benden benzeri görülmemiş bir mecnunluk öğrensin. Eğer sen mecnun olmak istersen elbisene benim nakşımı dik (kendini bana benzetmeye çalış). Her mecnun-

luk için bir müddetten sonra şifâ bulmak vardır. Ey mecnun! Sana ne oldu da bu hastalıktan kurtulmadın?" Eflâkî, Sinâneddin Külâhdûz'un kendisine, bu sözlerden etkilenerek dağlara çıktığını, bir yıl oralarda kalıp kendine gelemediğini söylediğini nakleder (*Âriflerin Menkıbeleri*, II, 70-71). Şeyh Muhyiddin adlı bir Bektaşî şairinin 880 yılında (1475-76) yazdığı, *Hızırnâme* adıyla tanınan divanında Mahmûd-ı Hayrânî'nin Hacı Bektaş-ı Velî, Sadreddin Konevî, Mevlânâ, Sultan Veled, Şems-i Tebrîzî, Sarı Saltuk gibi velîlerle aynı mecliste bulunduğu anlatılmaktadır. *Vilâyetnâme*'de adı Hacı Bektaş'ın vefatı sırasında yanında bulunanlar arasında zikredilmektedir.

667'de (1269) vefat eden Mahmûd-ı Hayrânî, bugün Akşehir'in Anıt mahallesinde kendi adını taşıyan sokakta bulunan türbesine defnedilmiştir. İbrahim Hakkı Konyalı kabrinin bulunduğu yerde zâviyesi ve diğer ek binalarının olduğunu, 1920'lerde zâviyenin taçkapisının ayakta bulunduğunu, daha sonra yıkıldığını söyler (*Akşehir*, s. 442). Mahmûd-ı Hayrânî'nin etrafında teşekkül eden menkıbeleri içeren *Menâkıb-ı Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî* adlı eserin günümüze ulaşmadığı kaydedilmektedir (Ocak, s. 45). M. Fuad Köprülü, Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî adına hayatında bir vakıf kurulduğunu, vakfiyesinin 655 (1257) tarihli olduğunu söyler (*İlk Mutasavvıflar*, s. 257).

Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî Türbesi – Akşehir / Konya

BİBLİYOGRAFYA :

Şeyh Muhyiddin Çelebi, *Divan*, İÜ Ktp., TY, nr. 9495, vr. 18^b; Ebûlhayr Rûmî, *Saltuknâme* (nşr. Fahir İz), Harvard 1974, s. 523, 717; Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, II, 70-71; *Vilâyetnâme* (haz. Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul 1958, s. 49-50; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar* (İstanbul 1919), Ankara 1976, s. 58-59, 203, 257, 279; İbrahim Hakkı Konyalı, *Akşehir, Tarihi-Turistik Kılavuz*, İstanbul 1945, s. 417-445; Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliyâ Menkıbeleri*, Ankara 1984, s. 45; Yekta Demiralp, "Akşehir Seyyid Mahmud Hayrânî Türbesi'nin Mimari Özellikleri ve İnşa Evreleri Hakkında Gözlemler", *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, Bildiriler*, Ankara 1995, s. 23-31; Rifki Melül Meriç, "Akşehir Türbe ve Mezarları", *TM*, V (1936), s. 211.

ETHEM CEBECİOĞLU

MAHMÛD KÂSİM

(محمود كاسم)

Mahmûd b. Muhammed Kâsım
(1913-1973)

İslâm felsefesi çalışmalarıyla tanınan
Mısırlı âlim.

3 Temmuz 1913'te Mısır'ın Şarkıye vilâyetine bağlı Zekâzık kasabasında doğdu. İlk öğrenimini burada tamamladıktan sonra Kahire Dârülulûmu'nun lise kısmına, 1937'de buradan mezun olunca devlet bursu kazanarak Paris Sorbonne Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne girdi. 1940'ta felsefe bölümünü bitirdi ve aynı yerde *Théorie de la connaissance d'après Averroës et son interprétation chez Thomas d'Aquin* adıyla bir tez hazırlayarak felsefe doktoru unvanını aldı. Mısır'a döndükten sonra Kahire Üniversitesi Dârülulûm Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaya başladı. Ardından aynı fakültenin dekanı oldu. Milletlerarası birçok ilmi toplantıya katıldı, çeşitli üniversitelerde konferanslar ve misafir öğretim üyesi olarak dersler verdi. 29 Ağustos 1973'te Kahire'de vefat etti.

Mahmûd Kâsım, Arap dünyasının ilk İbn Rüşd uzmanı olarak bilinmektedir (*DİA*, XX, 282). Kâsım özellikle Latin İbn Rüşd-cüleri'nin bu filozofu yanlış tanıttıklarını, İbn Rüşd'ün Aristo'nun sadece bir şârihi olmadığını belirtir. Ona göre İbn Rüşd, Aristo'yu şerh etmekle birlikte birçok noktada ortaya koyduğu farklı görüşler etrafında kendi metodunu geliştirmiş, diğer taraftan vahiyle uyuşmayan hususlarda felsefi hakikati dinî hakikate tâbi kılmıştır. Kâsım hem kendisini hem İbn Rüşd'ü Mu'tezile'ye yakın bulur. İbn Rüşd'ün

Mu'tezile'nin görüşlerini düzelttiğini ve İslâm dininin itikadî konularını doğru bir şekilde kanıtladığını söyler (von Kügelgen, s. 118-119). Mahmûd Kâsım, başta İbn Rüşd ile Saint Thomas d'Aquin'i ele aldığı eseri olmak üzere birçok çalışmasında İslâm felsefesiyle Batı felsefesini karşılaştırarak birincinin ikincisi üzerindeki etkisini ortaya koyar. Ona göre d'Aquin, dinle Aristo felsefesini bağdaştırdığı en önemli öğretilerini İbn Rüşd'den almıştır. Hasan Hanefî, Mısır'da ve Arap dünyasında İslâm felsefesi alanındaki çalışmaları canlandıran Mahmûd Kâsım'ı rasyonalist tavır sahibi çağdaş felsefeciler arasında sayar (*Islam in the Modern World*, s. 448).

Eserleri. A) Telifleri. 1. Fi'n-Nefs ve'l-'aql li-felâsifeti'l-ıgrîk ve'l-İslâm (Kahire 1949, 1954). **2. Cemâleddîn el-Ef-gânî, hayâtühû ve felsefetühû** (Kahire 1953). **3. el-Feylesûfî'l-müfterâ'aleyh İbn Rüşd** (Kahire 1954). **İbn Rüşd ve felsefetühû'd-dîniyye** başlığıyla da yayımlanan bu eserde (Kahire 1969) Latin İbn Rüşdcüleri ve çağdaşları tarafından İbn Rüşd'e izâfe edilen bazı görüşler tasih edilmektedir. **4. el-İslâm beyne em-sihî ve gâdihî** (Kahire 1956). **5. Nazariyyetü'l-ma'rife 'inde İbn Rüşd ve te'vîlühâ ledâ Tûmâs el-Eküyînî** (Kahire 1964, 1969). Müellifin doktora tezinin bir ve ikinci bölümlerinin tercümesidir. Eserin aslı, İbn Rüşd'ün ölümünün 800. yılı münasebetiyle 1978'de Cezayir'de düzenlenen toplantıdan önce neşredilmiştir (Alger 1978). Birinci bölümde kozmoloji ve bilgi teorisi, ikinci bölümde ilâhî bilgi, üçüncü bölümde beşerî bilgi konusunda İbn Rüşd'ün düşüncelerinin Saint Thomas üzerindeki etkileri ve Thomas'ın bunlara dayanarak kendi düşünce sistemini nasıl kurduğunu incelenmektedir. **6. Dirâsât fi'l-felsefeti'l-İslâmiyye** (Kahire 1966, genişletilmiş 5. bs. 1973). Müellif bu eserinde Gazzâlî, İbn Sinâ, İbn Bâcce, İbn Tufeyl, Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve İbn Rüşd gibi filozofların görüşlerini Rousseau, Leibniz ve Latin İbn Rüşdcüleri gibi Batılı filozofların görüşleriyle karşılaştırır ve Batılı filozofların İslâm felsefesinden ne kadar etkilendiklerini ortaya koymaya çalışır. **7. el-Manţıku'l-hadîş ve menâhicü'l-bahş** (Kahire 1966, 5. bs. 1968). **8. el-İmâm 'Abdülhamîd b. Bâdis ez-za'imü'r-rûhî li-ħarbi't-tahrîri'l-Cezâ'iriyye** (Kahire 1968). **9. Mezhebü'l-Ġazzâlî fi'l-'aql ve't-taklîd muħâdara 'amme** (Kahire 1968). **10. el-Ĥayyâl fi mezhebi Muħyiddîn el-'Arabî** (Kahire 1969). **11. Nuşûş muħtâre mine'l-felsefeti'l-İslâmiyye** (3.

bs., Kahire 1969). **12. Muħyiddîn İbnü'l-'Arabî ve Lâybnitz** (Kahire 1973).

B) Tahkik ve Neşirleri. 1. İbn Sinâ, eş-Şifâ' et-tabî'ıyyât (2): es-Semâ' ve'l-'âlem (3): el-Kevn ve'l-fesâd (4): el-Ef'âl ve'l-infi'âlât (Kahire 1969). **2. Kitâbü'l-Keşf'an menâhici'l-edille fi'akâ'i-di'l-mille ve ta'rîfi mâ vaķa'a fihâ bi-ħasebi't-te'vîl mine'ş-şübehi'l-müzeyyife ve'l-bida'i'l-muğille** (Kahire 1959, 1964, 1969). İbn Rüşd'ün eserinin ilk ilmî neşri olup müellif ikinci baskısına uzun bir giriş eklemiştir. **3. Telħîşu Kitâbi'l-Burhân** (Kahire 1982). Yine İbn Rüşd'e ait olan bu eserin Mahmûd Kâsım tarafından tahkiki yapılmış, Charles E. Butterworth ve Ahmed Abdülmecîd Herîdî tarafından tekrar gözden geçirilerek yayımlanmıştır. **4. Telħîşu Kitâbi'l-Kıyâs** (Kahire 1983). Mahmûd Kâsım, İbn Rüşd'ün bu eserinin de tahkikini yapmış ve Charles E. Butterworth ile Ahmed Abdülmecîd Herîdî kitabı tekrar gözden geçirerek neşretmişlerdir.

Mahmûd Kâsım'ın makalelerinden bazıları şunlardır: "La philosophie d'Averroès et ses rapports avec la scolastique latine" (*Actas del V. congreso internacional de filosofia medieval*, Madrid 1979, I, 207-217); "İbn Rüşd" (*Mu'cemü' a'lâmi'l-fikri'l-insânî*, I | Kahire 1984), s. 139-147). Mahmûd Kâsım ayrıca Henry Bergson, Emile Durkheim, Roger Bastide ve Emile Brehier gibi Batılı yazarların eserlerini Arapça'ya tercüme etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Arabic Philosophy and the West (ed. Thérèse-Anne Druart), Washington 1988, s. 68, 82, 86, 131; A. von Kügelgen, *Averroes und die arabishe Moderne: Ansätze zu einer Neubegründung des Rationalismus im Islam*, Leiden 1994, s. 112-124, 447; Hassan Hanafi, *Islam in the Modern World*, Cairo 1995, I, 448, 450; Ammâr Tâlibî, "el-Feylesûfî'r-râhil Mahmûd Kâsım", *eş-Şekâfe*, IV/12, Cezayir 1974, s. 71-78; H. Bekir Karlıġa, "İbn Rüşd", *DİA*, XX, 268, 282, 285.

HİLAL GÖRGÜN

MAHMÛD MUHAMMED ŞÂKİR

(محمود محمد شاکر)

Ebü Fihri Mahmûd b. Muhammed Şâkir
b. Ahmed b. Abdilkâdir
(1909-1997)

Mısrılı gazeteci, edebiyatçı ve şair.

İskenderiye'de dünyaya geldi. Doğduğu yıl babası Câmîu'l-Ezher vekili tayin edildi. İlk öğrenimini Kahire'de Vâlide Ümmü Abbas ve Kurbiyye medreselerinde yaptı.

1921'de el-Medresetü'l-Hidviyye Lisesi'ne girdi. 1922 yılının başından itibaren Seyyid b. Ali el-Mersaff'nin Sultan Berkuk Camii'nde verdiği derslere devam etti. 1926'da Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne kayıtdı. Arap Dili Bölümü'nde hocası Tâhâ Hüseyin ile Câhiliye şiirinin incelenmesi yönütemi konusunda ihtilâfa düşünce üniversiteden ayrılıp Hicaz'a gitti (1928). 1929 yılı ortalarında Kahire'ye dönerek *el-Feth* ve *ez-Zehrâ* dergilerinde yazar olarak çalışmaya başladı. Mahmûd Muhammed Şâkir ilim ve siyaset adamlarıyla daha gençlik yıllarında babası vasıtasıyla tanıştı. Daha sonra Muhibbüddin el-Hatîb, Ahmed Teymur Paşa, Muhammed Hıdır Hüseyin, Ahmed Zeki Paşa ve Ahmed Şevki gibi âlim ve edebiyatçılarla münasebetleri oldu.

Mustafa Kâmil'in kurduğu el-Hizbü'l-vataniyyü'l-kadîm'in saflarında yer alan Mahmûd Muhammed Şâkir Hafız Ramazan, Abdurrahman er-Râfîî, Ahmed Vefik, Mahbûb Sâbit, Abdülazîz Câviş gibi parti üyeleriyle yakın ilişki içinde bulundu. Cem'iyetü'ş-şebâbi'l-müslimîn'in kurucularından olan Mahmûd Muhammed Şâkir Muhibbüddin el-Hatîb, Ahmed Teymur Paşa ve Abdülhamîd Saîd ile fikir ayrılığına düşmesi üzerine cemiyetten ayrıldı. 1932'den itibaren *el-Muķteţaf* mecmuasında yazmaya başladı. *er-Risâle* ve *el-Belâġ* dergilerinde yazarlık hayatına devam etti. 1938'de ancak iki sayı yayımlayabildiği *el-'Uşûr* adlı bir dergi çıkardı. Bu dönemde yazar Yahyâ Hakki ve şair Mahmûd Hasan İsmâil ile yakın bir dostluk kurdu. *el-Muķteţaf* dergisinin sahibi Fuâd Sarrûf'un davetiyle *el-Muķtâr* dergisinde kısa bir süre editörlük yaptı. *er-Risâletü'l-ķadîme* dergisinin kapanması üzerine (1952) gazete ve dergi yazarlığını bırakıp eser telifi ve metin neşrine başladı. 1957'de Arap şairlerinin divanları ile Arap kültürünün nâdir eserlerini yayımlamak amacıyla Muhammed Reşâd Sâlim ve İsmâil Ubeyd ile birlikte Dârü'l-Arûbe yayınevini kurdu. Cemal Abdünnâsır döneminde iki defa tutuklandı ve üç yılı aşkın bir süre hapiste kaldı.

Arap ülkelerinde düzenlenen çeşitli kongre ve toplantılara katılan Mahmûd Muhammed Şâkir 1980'de Şam Arap Dil Akademisi'ne muhabir üye olarak seçildi. 1981'de İslâm kültürüne hizmet ve katkıları sebebiyle kendisine devlet takdir ödülü verildi. Edebiyat dalında Kral Faysal Dünya ödülünü alan Mahmûd Muhammed Şâkir 1983'te Kahire Arap Dil Akademisi faal üyesi seçildi. 7 Ağustos 1997'de